

Eesti ühiskonna koondportree

Marju Lauristin

Tallinn 2017

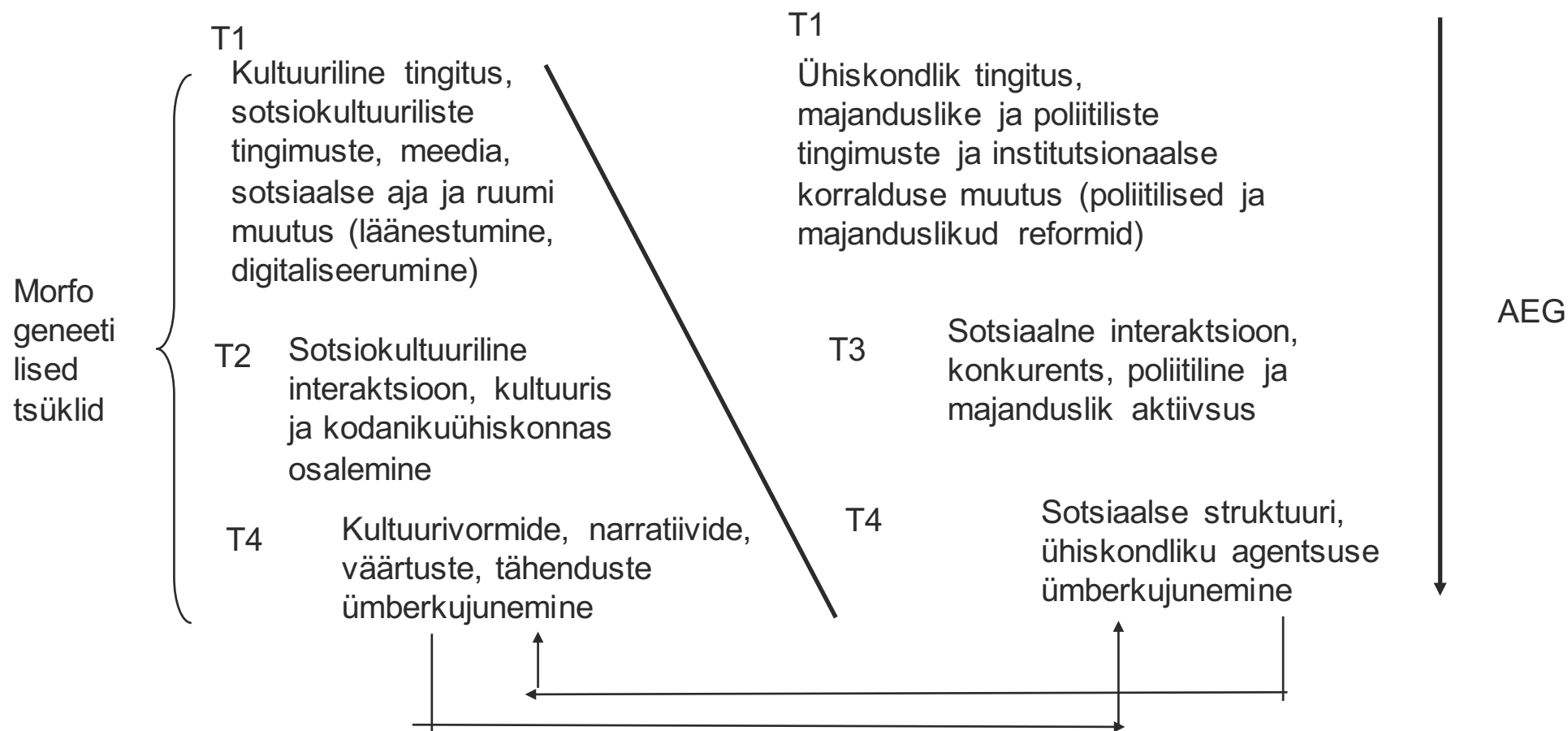
Teoriaraam

- Sotsiaalse konstruktivismi fookus keskendub aja, ruumi ja ühiskondliku staatuse representatsioonidele
- Ontoloogiline pööre sotsiaalteadustes toob meid tagasi klassikaliste küsimuste juurde ühiskondlike struktuuride muutumisest ja selle mehhanismidest
- Milliseks on 25 aastat kestnud transformatsiooniprotsesside järel kujunenud Eesti ühiskonna kultuuriline ja sotsiaalne ülesehitus?
- Millised on ühiskonnarühmi eristavad põhiteljed ja kes millisel positsioonil asub?
- Mis on sellise struktuuri kujunemist tinginud?

Ühiskonna morfogeneees (Margaret Archeri järgi)

TARTU ÜLIKOOL

Vertikaalne struktureerumine: jagunemine ühiskonnaredeli astmetel subjektiivse kihtikuuluvuse järgi

Põhitendentsid Eesti ühiskonna vertikaalses restruktureerumises aastatel 2002-2014

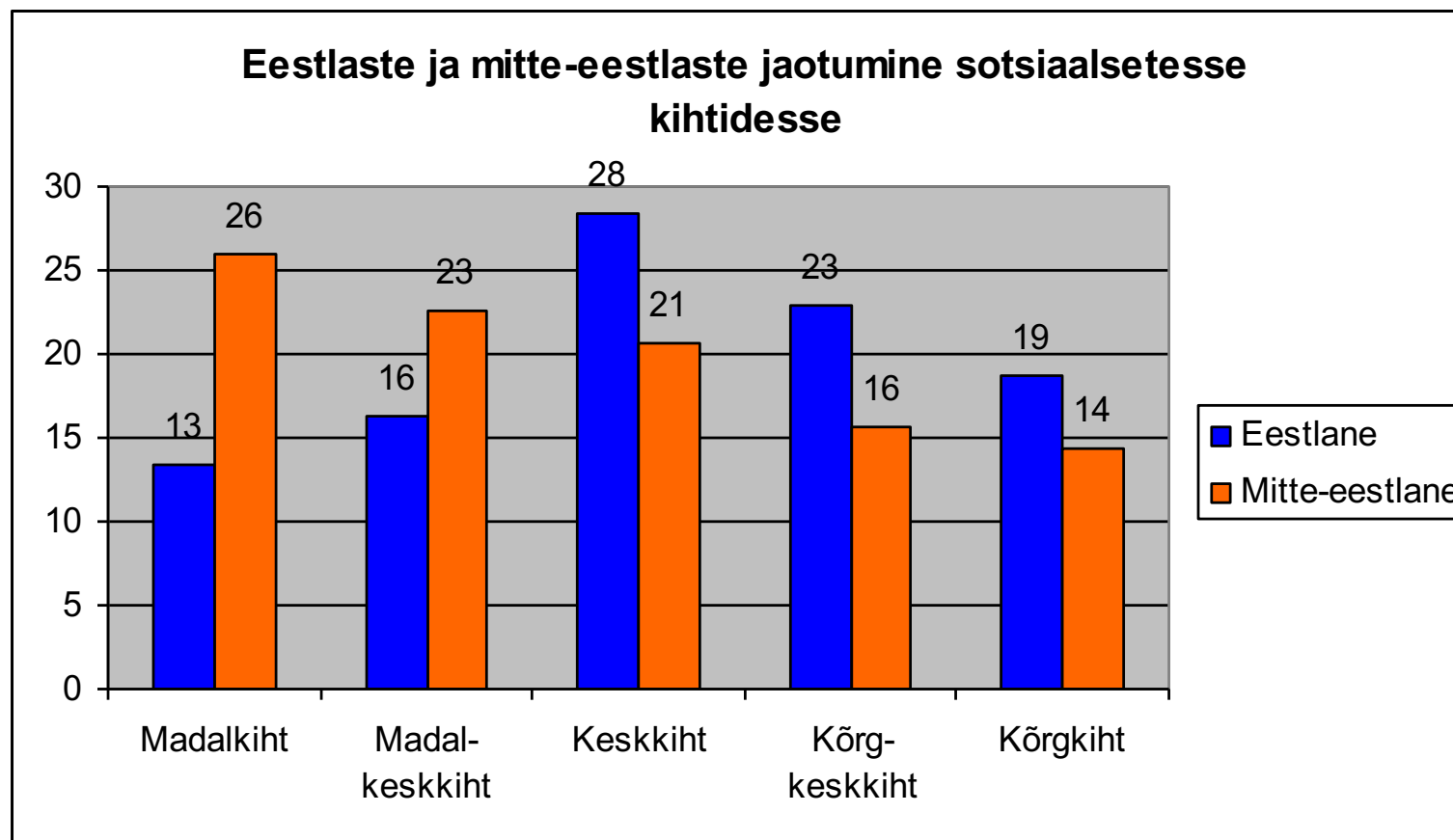
TARTU ÜLIKOOL

- Eristumist vertikaalteljel sotsiaalsetesse kihtidesse on turumajanduslikes tingimustes kujundanud eeskätt materiaalsete võimaluste erinevused, aga ka kohanemine uue poliitilise, sotsiaalse ja tehnoloogilise keskkonnaga, mis on olnud jõukohasem noorematele ja parema haridusega inimestele
- Oluliseks kihistumisteguriks uues sotsiokultuurilises keskkonnas on osutunud arvuti- ja internetikasutus, tarbimislikkus ja liikuvus
- Eestlaste ja mitte-eestlaste kihistumise dünaamika on olnud erinev: venekeelse elanikkonna puhul on olnud määravateks taustatingimusteks keele- ja kodakondsuspoliitika, mistõttu keskmistesse või kõrgematesse kihtidesse on end määratlenud vaid pool mitte-eestlastest, eestlastest aga 70%

Kihistumispilt rahvuste lõikes

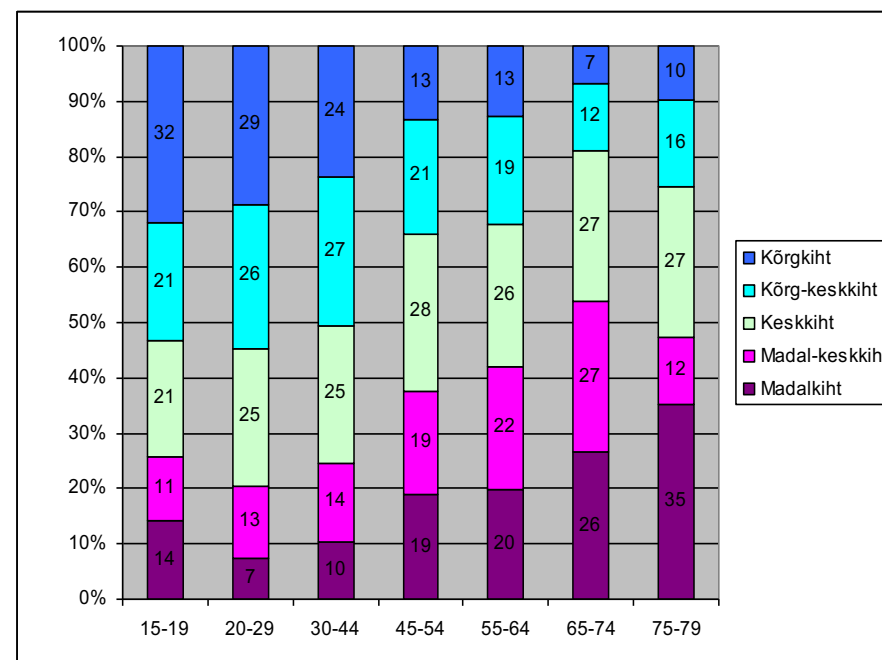
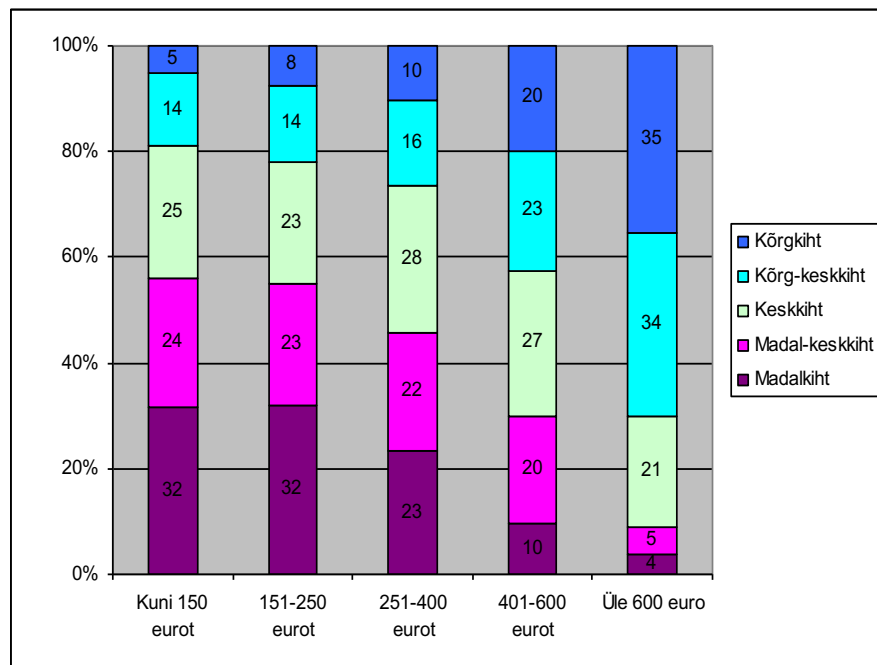
TARTU ÜLIKOOL

Kihistumispilt sissetuleku- ja vanusrühmades

TARTU ÜLIKOOL

Uued sotsiaalse eristumise alused

TARTU ÜLIKOOL

- Kui kunagi räägiti kahest Eestist rikkuse ja vaesuse, tõrjutuse ja kaasatuse mõttes, siis nüüd võime rääkida süvenevast elavikulisest mitmekesisusest ja eristumisest.
- Ühiskonna kihistumismustris on eristunud ressursirohked, aktiivsed ja ühiskonna elukorraldust ning institutsioone üldjoontes toetavad kesk- ja kõrgkihid ning ressursivaesed, rahulolematud ja ühiskonna elukorraldust ning institutsioone enda suhtes kasutuks või kahjulikuks pidavad madalamad kihid.
- Ressursirikkaid iseloomustab enesekindlus, positiivne ellusuhtumine, liikuvus, valikute paljus, polüvariantsus ja ruumiline avatus. Ressursivaesed on kapseldunud, muutustest heidutatud, pessimistliku ellusuhtumisega, elades traditsionaalses, väheste võimalustega, jäigalt määratud vertikaalsete võimuhetega maailmas.
- Eriti ohtlik on selline vastasseis selles ilmneva etnosotsiaalse ebavõrdsuse ning suhteliselt väikse sotsiaalse mobiilsuse tõttu.

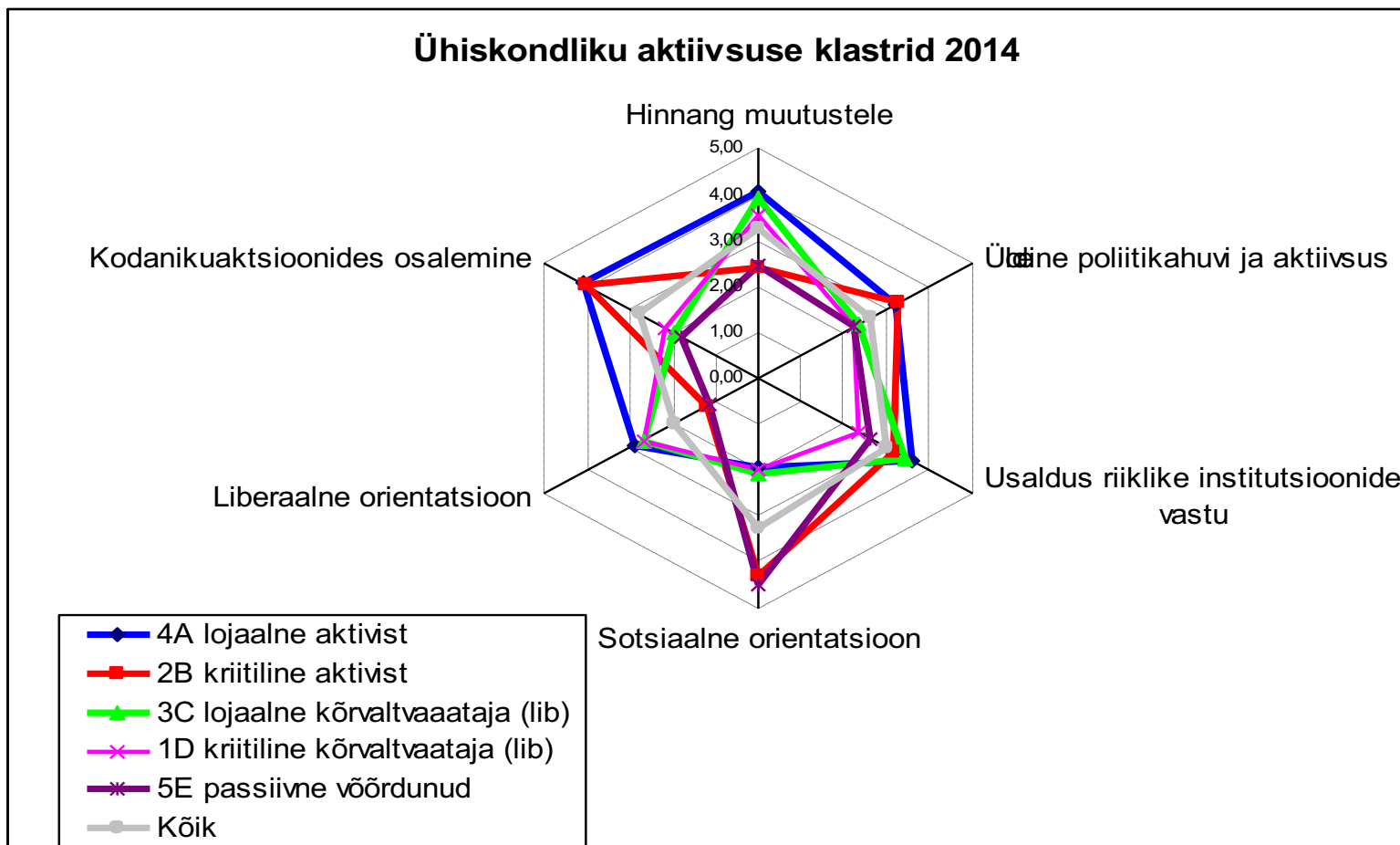

Horisontaalne eristumine erinevatel ühiskonnaväljadel
(poliitikas, kultuuris, töö- ja vaba aja kasutusviisis,
inimeste sotsiaalses sidustumises, elustiilis)

Poliitilise aktiivsuse muster

TARTU ÜLIKOOL

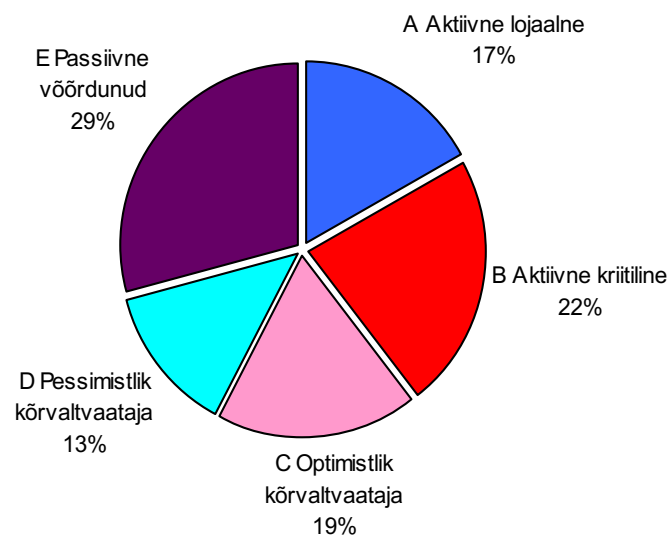

Positiivse ja kriitilise hoiaku vahekord 2014 aastal näitas ühiskonnas küpsenud valmisolekut muutustele

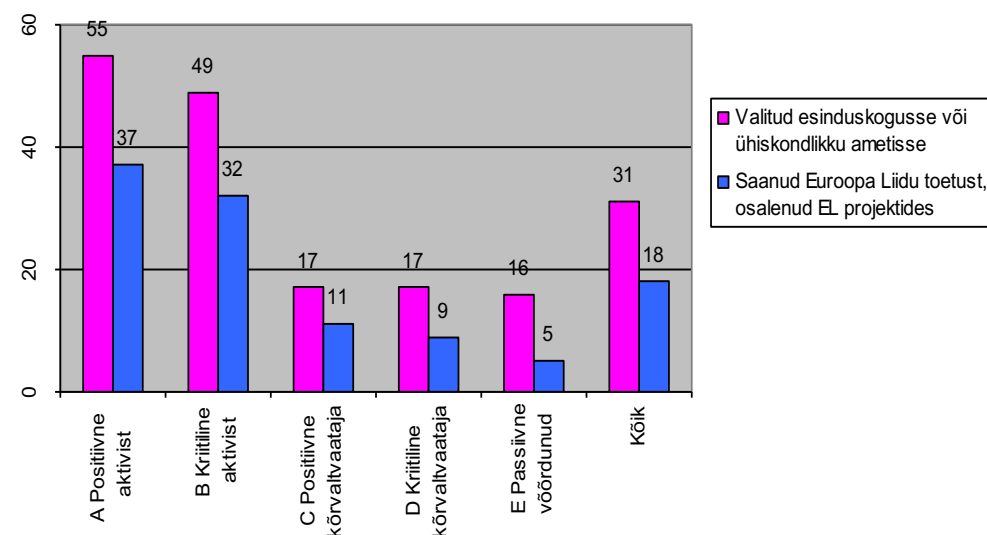

TARTU ÜLIKOOL

Ühiskondliku aktiivsuse klastrid 2014

Klastrite aktiivsus valitavate ametikohtade ja EL toetuste saamisel (2014)

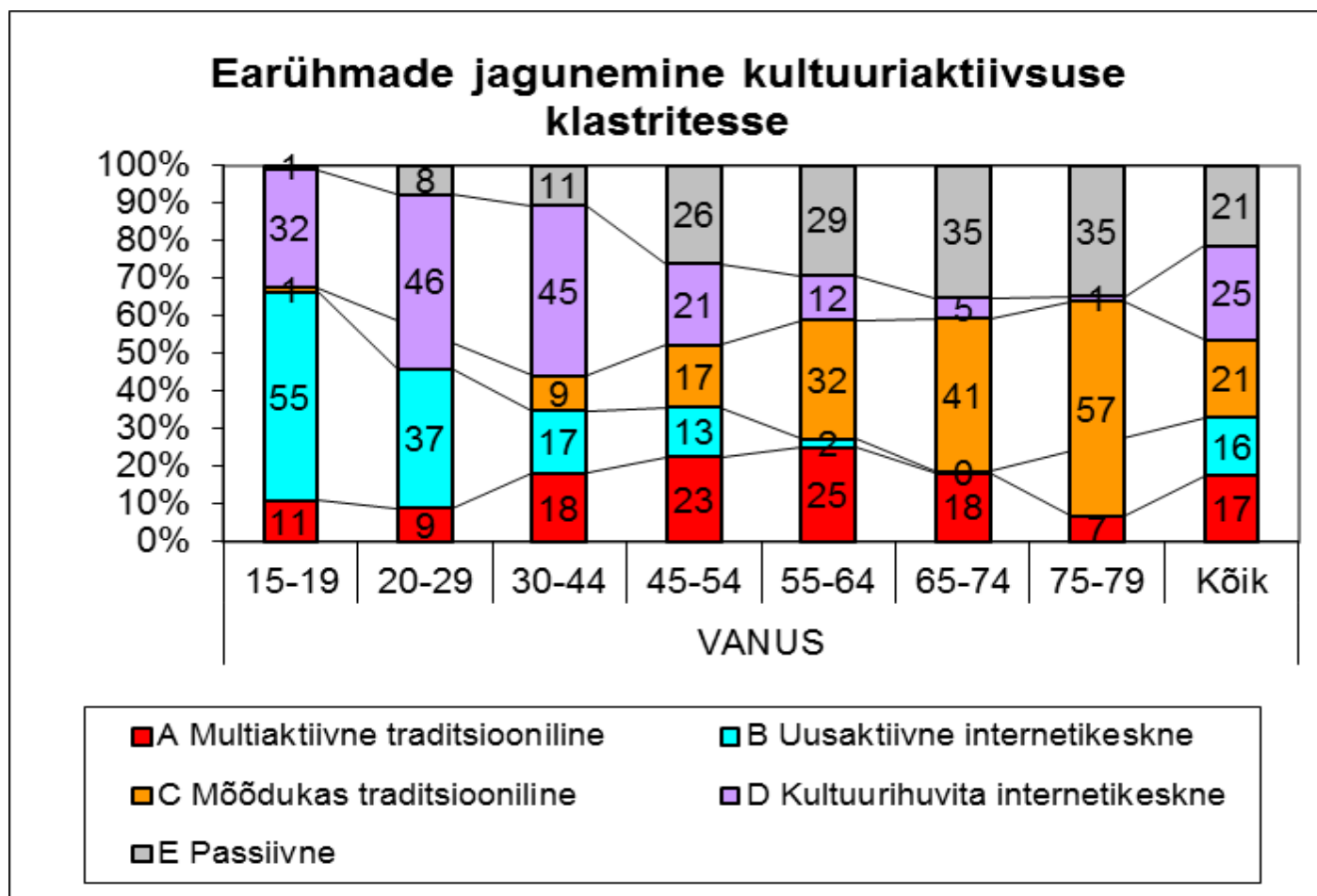

- Kultuuriaktiivsuse tüpoloogiline analüüs toob esile raamatukeskse orientatsiooni nõrgenemise ja globaalse internetikeskse orientatsiooni esiletõusu. Saame viidata kolmele põhilisele protsessile, mis seda kultuurinihet on põhjustanud:
- Esiteks, üleminek turumajandusele ja kultuuri funktsioonide muutumine ühiskonnas tõi kaasa kultuuritarbimisega seotud väärtuste nihkumise poliitika ja ideoloogia väljalt isikliku enesteostuse väljale. Suurenes tarbimiseelistuste vabadus ja mitmekesisus, sealhulgas ka vabadus kultuuriga üldse mitte tegeleda. Vähenes üldine kultuurihuvi, suurenes kultuuritarbimise polariseerumine ja kihistumine.
- Teiseks, kultuuriloomet ja kultuuritarbimist on aina enam mõjutanud infotehnoloogiline areng, hajutades piire erinevate kultuurivormide ja rahvuslike kultuuriruumide vahel.
- Kolmandaks, põlvkondade vahetus nii kultuuripublikus kui kultuuri loojate seas muudab nii väärtuskriteeriume ja huvisid kui ka kultuurimeediumide eelistamist. Klassikaline, kirjasõna- ja raamatukeskne kultuur loovutab oma positsioone audiovisuaalsele ja digitaalsele kultuurile. Koos trükisõna juhtpositsiooni kadumisega nõrgeneb kultuuri diakroonne aspekt, muutub oleviku, mineviku ja tuleviku vahekord. Tugevneb kultuuri sünkroonne aspekt, mille keskmes on kultuurimustrite levik piiramatus ruumis, sarnaste mustrite ja elamuste korduvus ja üheaegsus.

Kultuuriaktiivsuse muster

TARTU ÜLIKOOL

Eristumine sotsiaalse sidustumise viisis ja elustiilis

TARTU ÜLIKOOL

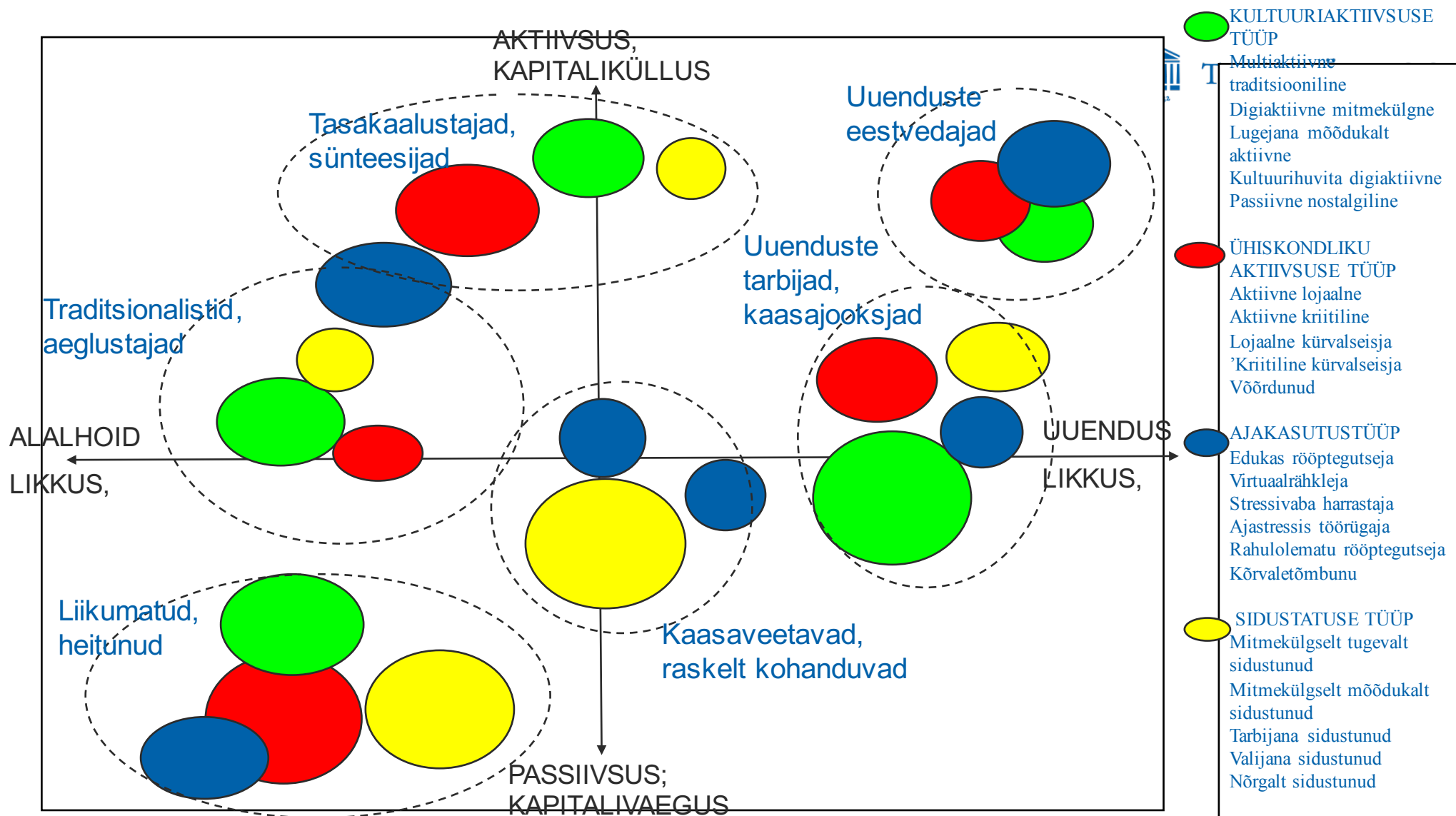
- Vahe mitmekülgsest aktiivsete ja eri valdkondade kaudu ühisellu sidustunute ning vähemaktiivsete-ühedkülgsemate vahel suureneb. Inimesed, kes juba siirdeperioodi lõpus aktiivselt tegutsesid erinevates ühiselu valdkondades - poliitiliselt, ühiskondlikult, tarbimislikult, kultuuriliselt, seltsieluliselt - on kasvatanud oma võimekust veel täiendavateski eluvaldkondades, näiteks tööelu kujundamises, ökopraktikate arengus, meediakasutuse mitmekesisuses ja oskustes.
- Tegevuslikult mitmekülgsest sidustunud inimesed juhivad muutusi ise, sest muutuse loomine on nende argipraktikate märkamatu osa. On loomulik, et selline elukogemus võimaldab neil muutustesse jaatavalt suhtuda.
- Mitmekülgsest sidustunute võrdlemisi väikestele gruppidele vastanduvad statistiliselt suuremad, vastandlikuma elukogemusega inimrühmad, kelle argipraktikad ei ole ajas praktiliselt muutunud. Üha kiiremal tihenev ühiskondlik struktuur eeldab oskusi ning praktikaid, mis jäävad vähemsidustunutele kättesaamatuks. See olukord ärgitab rohkem tagasivaatamist, vanast kinnihoidmist, ettevõtlikkusest hoidumist.
- Erineva elustiili ja elutempoga rühmad kaugenevad üksteisest ja nende liikmed ei saaks teineteisest aru, isegi kui nad omavahel suhtleksid.

Sarnane agentsuse muster erinevatel väljadel

TARTU ÜLIKOOL

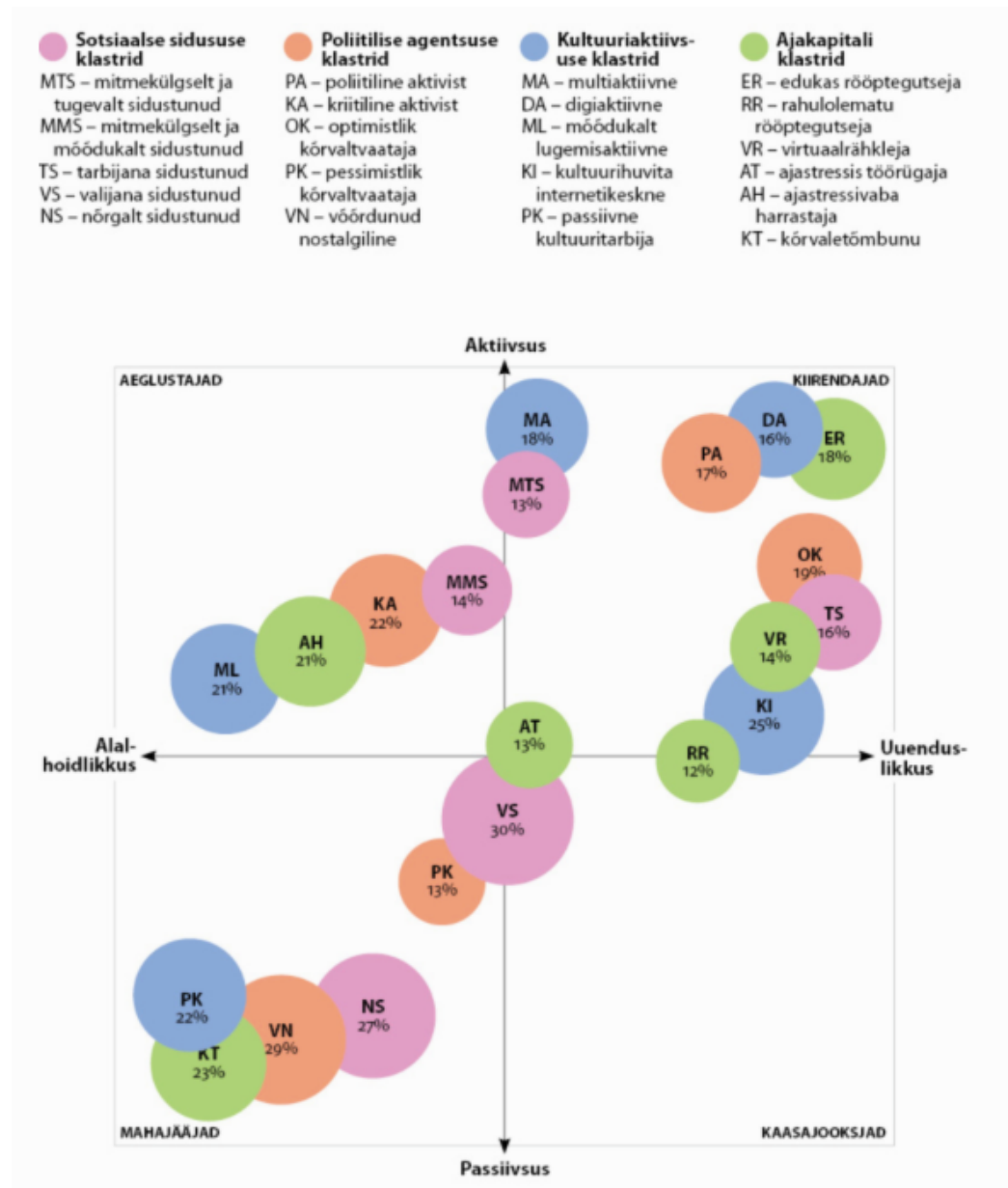
- Mitmetes valdkondades tehtud klasteranalüüs erinevate tunnuste põhjal ja erinevate aastate andmeid kasutades tõi esile üsna samalaadsed agentsuse mustrid.
- See annab tunnistust erinevaid valdkondi läbistava isomorfse toimejõudude (agentsuste) struktuuri olemasolust, mida iseloomustab kaks põhidimensiooni: esiteks, suurema aktiivsusega seotud ressursirohkus vs vähese aktiivsusega seotud ressursivaesus. Aktiivsuse ja passiivsuse telg on seostatud Bourdieu mõistes erinevate kapitalide (materiaalse, sotsiaalse, kultuurilise) ebavõrdse valdamisega.
- Teiseks teljeks on kaasaminek muutustega, uuenduslikkus vs alalhoidlikkus, kus üht poolust iseloomustab traditsionaalsus, järjepidevuse hindamine, ajalooliselt väljakujunenud institutsionaalse struktuuri hoidmine, teist poolust aga kaasaminek digitaalse maailmaga, avatus kaasaja mitmekesisusele, vanade struktuuride ja mustrite hülgamine.

Eesti ühiskonna agentsusmudel 2014

(rmt-st Eesti ühiskond kiirenevas ajas. Tartu, 2017, lk 715)

Eesti ühiskonna koondportree

TARTU ÜLIKOOL

- 15 viimase aasta jooksul on välja kujunenud uus sotsiaalne struktuur. Seda struktuuri iseloomustab sisemine pingestatus/dünaamiline tasakaal suhteliselt võrdsete vastassuunaliste toimejõudude vahel
- Oluline uus sotsiaalne eristaja kogu maailmas on mitmekesisuse ja kompleksusega toimetulek, mis avaldub nii ühiskondlik-poliitilises aktiivsuses kui tööelus ja inimestevahelistes suhetes, perekonna ja kooselu tüübis, aga ka tarbimisharjumustes. Üha suuremat rolli omandavad uued sotsiaalse eristumise kategooriad, mis ei tugine sotsiaalmajanduslikele alustele, vaid häälestusele rahvusvahelise avatuse ja kultuurilise mitmekesisuse suhtes.
- Esile on kerkinud valikuvõimalusi ja kiireid muutusi nautivad inimesterühmad, kelle jaoks on avanenud uued võimalused, kelle aegruumi struktuur ja ajakasutus on muutunud. Nendele vastanduvad teised, kes muutustega hästi toime tulla ei suuda või ei taha ja püüavad säilitada tuttavat elukeskkonda ja ajakasutust.
- Ühiskonna toimejõudude üldpildis on kõige aktiivsemate rühmade seas dünaamilises tasakaalus tehnosotsiaalse kiirenduse eestvedajad ja traditsiooniliste sotsiokultuuriliste struktuuride hoidjad, mis peegeldub ka vastanduvate poliitiliste jõudude vahekorras. Samas on sünteesi, ühissuunda kujundavad jõud nõrgad ja kommunitaarseid või (öko)tarbimislikke alternatiive otsivad rühmad killustunud.
- Väga suur on suhteliselt nõrgalt ühiskonnaga sidustunute, rahulolematute kaasaveetavate ning ka liikumatute, muutustest heitunud, inertsete rühmade osakaal, mistõttu on populismil ja nn tõevälisel poliitikal märkimisväärne potentsiaalne kandepind.

Quo vadis?

TARTU ÜLIKOOL

- Globaalne tehnoloogiline ja kultuuriline muutus, rahvuskonflikte teravdavad migratsioonikriisid, vägivalla tõus ja terrorism kaasa uusi vastuolusid ning väljakutseid, mis kajastuvad ka Eesti ühiskonnas.
- Ühelt poolt aktiveeruvad need, kes on hirmul muutuste ees ja püüavad kaitsta traditsioonilist institutsionaalset korda vanade struktuuride kindlustamise abiga, teisalt ilmutab end järjest enam uus agentsus, mis on suunatud mitte domineerimisele, vaid mitmekesisusele, mitte sulgumisele, vaid julgele avatusele.
- Põhiline väljakutse Eesti, Euroopa ja maailma jaoks seisneb selles, kuidas seda uut agentsust ning uusi tehnoloogilisi võimalusi kasutada ühiskonda positiivselt ümber kujundava tegurina ja vastasseisudest loominguliselt ning koostöösuutlikult üle saada
- Eesti jaoks tõuseb siit eksistentsiaalne küsimus: milline on Eesti kui rahvusriigi arengusuund avatud maailmas? Kas oskame üheks liita sotsiaalselt killustuvat ühiskonda? Kas suudame luua sünergiat traditsiooniliste ja uute kultuurivormide vahel? Mida suudab Eesti ühiskond pakkuda uutele põlvkondadele?